

FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ

Gazi ERÇEL
Başkan
T.C.MERKEZ BANKASI

6. Yıllık “Global Finance Conference”
Bilgi Üniversitesi, İstanbul
8 Nisan 1999

Global Finance Association ve İstanbul Bilgi Üniversitesinin nazik davetiyle burada bulunmaktan duyduğum memnuniyeti belirterek sözlerime başlamak istiyorum. Bugün, uluslararası finansal riskler ve finansal risk yönetimi konularına değineceğim.

Uluslararası mali piyasalar 1980 ve 1990'lı yıllar da esaslı bir geçiş dönemine tanık oldu. Bir taraftan karmaşık ve değişken işlemlerin ortaya çıkması piyasalarda belirsizliği artırırken öte yandan dinamik ve rekabetçi finans sektöründeki piyasa katılımcıları eskisinden daha büyük mali risklerle karşı karşıya kaldılar. Kuşkusuz, bu değişimlerin birçok nedeni var.

Birinci neden, uluslararası piyasaların küreselleşmesidir. Bütün dünyadaki piyasalar, sermayenin serbest dolaşımındaki engelleri aşamalı olarak ortadan kaldırarak, daha geniş bir piyasa şekline dönüştüler. Bu, dünyanın bir bölgesinde ortaya çıkan sorunların başka bir bölgedeki piyasalara ve yatırımcılara hemen yansması gibi bir olguyu da beraberinde getirdi.

Diğer bir neden, uluslararası piyasaların giderek daha da değişken olmasıdır. Piyasa fiyatlarının ve rasyoların inişli çıkışlı bir seyir izlemesi anlamına gelen piyasadaki değişkenlik (volatility), finansal riskin ana kaynaklarından biridir. Piyasadaki değişkenlik arttığında, piyasa katılımcıları daha büyük belirsizlik ve risklerle karşı karşıya kalırlar.

Başka bir neden ise, uluslararası piyasalardaki şartların değişmesi sonucunda karmaşık yapılı yeni yatırım alternatiflerinin ortaya çıkmasıdır. Yatırım araçlarının çeşitliliği, korunma (hedging) amaçlı türev enstrümanlarda olduğu gibi, diğer yatırım araçlarını da gelişmeye yöneltti. Türev enstrümanlar, finansal piyasalarda riski azaltmak için giderek daha geniş olarak kullanılmakla birlikte bunlardan kaynaklanan zararlar da artmaya başladı.

Dünyada kredi fonları arzındaki artış, finansal risklerin de hızla artmasında önemli bir rol oynamakta ve bu artış, daha büyük belirsizliklerle birlikte finansal risklerin realize olması sonucu, hatırı sayılır kayıplara neden olmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda bu şekilde ortaya çıkan sorunlar nedeniyle birçok mali skandal yaşandı. Nitekim, son zamanlarda Long-Term Capital Management isimli bir hedge fund yönetimindeki Nobel ödüllü yöneticileri olsa bile riski her zaman azaltamayacağını açıkça gösterdi.

Sonuçta, finansal risklerdeki artışın ana sebeplerinden birisinin uluslararası rekabet artışı olduğu anlaşıldı. Özellikle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinin aynı alanda rekabet etmeye başlaması ve büyük ölçekli bankaların bankacılık sektörü dışındaki finansal kurumlarla yoğun rekabete girmeleri kredi riskini daha önemli ve fakat karmaşık hale getirdi.

Bu gelişmelerin herbiri ulusal ve uluslararası bankacılık sisteminin yapılarını etkiledi. Bankalar ve diğer finansal kurumlar açısından daha etkin risk yönetimi hem ulusal hem de uluslararası piyasaların finansal istikrarını korumak için kaçınılmaz olduğu bilinen bir gerçek haline dönüştü. Örnekler bize gösteriyor ki piyasa katılımcıları, mali kontrol birimleri hatta portföy yöneticileri ve diğer idareciler zaman zaman kurumlarının karşı karşıya kaldığı bazı risklerden habersizdiler.

Bütün bu nedenlerle, finansal risklerin etkin yönetimini sağlamak için güvenilir ölçü ve metodların uygulanması kesin bir zorunluluk haline dönüştü. Diğer yandan, bankalar tarafından finansal durum ve risk yapıları hakkında

piyasa katılımcılarına doğru karar verebilmeleri için düzenli bilgi verilmesinin önemi de ortaya çıktı. Piyasalarda çok iyi biliniyor ki, bankaları risklerini etkin idare ettiklerinde ödüllendiren ve risk taşıdıklarında cezalandıran doğal disiplin mekanizması var. Bu mekanizmanın başarılı bir şekilde çalışması, bankaları ve bankacılık sistemini şeffaflaştıracak ve piyasa katılımcılarının doğru karar vermesini sağlayacak bilgilerin onlara düzenli olarak verilmesini gerektirecektir.

Bu tür faaliyetlerin olduğu bir ortamda, ulusal ve uluslararası bankacılık sisteminin istikrarının sürdürülmesi görevi bankacılık sektörüne yeni düzenlemelerin getirilmesini de beraberinde getirdi. Bu alandaki gelişmeleri Bank for International Settlement (BIS) öncülüğünde, merkez bankaları ve birkaç ülkenin banka denetim uzmanından teşkil edilen bir komite takip ediyor, önlemler öneriyor. Bu komite'nin sunduğu önerilerin çoğunun aslında yaptırım gücü bulunmamasına rağmen, birçok ülke bankacılık sisteminin uyumlu duruma getirilmesi açısından bu çalışmalara büyük önem veriyor.

Basle Komite'nin ilk başarılarından birisi bankaların sermaye yeterliliği ile ilgili düzenlemelerdir. "Sermaye yeterliliği ve standartlarının uluslararası yakınlaştırılması" adı altında 1988 yılında yayınlanan rapor bir çok ülke tarafından kısa sürede onaylandı ve kabul gördü. "Basle Sermaye Uyumlaştırılması" olarak bilinen çalışma kredi riskini esas aldı. Uluslararası piyasalarda risk çeşitleri artmasına rağmen, kredi riski hala bankalar için en önemli risk kategorisini oluşturuyor.

Kısaca kredi riski, herhangi bir işlemde bir tarafın karşı tarafa yükümlülüğünü yerine getirememeye ihtimalinin oluşturduğu risk olarak tanımlanabilir. Daha önce belirttiğim gibi, son yıllarda uluslararası kredi piyasalarında rekabetin büyümesi, banka dışı mali kurumların aktif olarak bu piyasalara katılması ve kredi almak isteyenlerin daha düşük maliyetli krediler için sermaye piyasalarına başvurmaları kredi işlemlerinde kar marjının oldukça daralmasına neden oldu. Bu ise, bankaları rekabet edebilmek için daha çok borçlanmaya zorladı. Ancak, bankalar ekonomik durumlarda ve finansal piyasalarda beklenmedik gelişmeler nedeniyle kredi temin etmede sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Bütün bu gelişmeler getiri ve risklerin daha etkin değerlendirilmesi için yeni metodların bulunması süreçlerini getirdi. Bu çabalar, bankaların kullanımı için kredi reyting modellerinin yanısıra, yoğun veri analizi

olarak adlandırılan kredi kayıplarının geçmişe dönük analizi, iflas olasılık modelleri ve dayanıklılık testi gibi analitik metodlar da üretti.

Bankaların kredi risklerinin etkin yönetimi ve beklenmedik durum riski için ne kadar sermaye tutmaları gerektiğinin belirlenmesi, bankacılık sektörünün sağlamlığı ve istikrarı için çok önemli olduğunun bir kere daha altını çizmek istiyorum. Daha önce bahsettiğim 1988 tarihli “Basle Sermaye Uyumu” bu amaca yönelik çalışmaların bir sonucu. Bu düzenlemeler bir banka'nın bilanço ve bilanço dışı işlemlerinden kaynaklanan kredi risklerinin belli bir oranında sermaye tutmasını amaçlıyor. Bu amaçla yatırım araçları risklerine ve her grup için belirlenen risk katsayısına göre beş ana grupta sınıflandırılıyor. Varlıkların risklerine göre ağırlıklandırılarak formüle edilmesinin amacı ise bir bankanın karşı karşıya kaldığı kredi riskini karşılamasına yetecek sermayenin olup olmadığını ölçmeye yarıyor.

Ne yazık ki, 1988 tarihli bu düzenlemeler son on yıldaki yeni ve süratli gelişmeler karşısında etkisiz kaldı. Bu nedenle kredi riskinin nasıl daha iyi kapsam altına alınabileceği konusundaki yeni çalışmalar BIS tarafından halen sürdürülüyor.

Kredi riskinin yanısıra finansal işlemlerdeki ve piyasalardaki riskler, piyasa riski, kur riski, faiz riski, likidite riski, işlem riski, ülke riski, yasal risk, hedging risk ve sistem riski şeklinde alt gruplara ayrılıyor.

Bütün bu risk kategorilerinin detayına girmek istemiyorum. Ancak konuyla ilgili olarak bilgi teknolojisi alanında bu riskleri azaltacak sistem ve teknikler geliştiği gerçeğini de gözönünde tutmamız gerekir. Öncelikle risk belirlenip doğru bir şekilde ölçüldükten sonra genellikle ikinci adım olarak riskin oluşmasını önlemek geliyor. Son yıllarda bilişim teknolojisi alanında ortaya çıkan hızlı gelişmeler piyasa riskinin ölçülmesine yardımcı olacak yeni risk ölçüm metodlarını da beraberinde getirdi.

Bunların en çok kabul göreni “Value-at-Risk” (VaR) modeli olduğunu hepimiz biliyoruz. VaR, belirli olasılıklar altında belli bir yatırım portföyünün

değerinde ortaya çıkabilecek maksimum zararları ölçen bir sistem. Basit ve açık bir kavram olduğu için VaR modeli piyasa riskinin ölçülmesinde yaygın olarak kullanılıyor. Model farklı yatırım araçlarının piyasa risklerini ölçmeye önem verdiği için portföyün performansı üstlenilen riske göre değerlendirilebiliyor. Özellikle sermaye yeterliliğini belirlemek için piyasa riskini ölçmede bu modelin kullanılması birçok ülke ve finansal kurumda bir zorunluluk haline geldi.

Piyasa riskini ölçmede geniş kullanım alanı bulan başka bir metod da “Senaryo Analizi” dir. Senaryo analizi, piyasa şartlarında ortaya çıkabilecek çeşitli değişikliklerin portföyün değerini nasıl etkilediğini ölçmekte kullanılan bir tekniktir.

Geniş kullanım alanı bulan metodların sonucusu ise “Dayanıklılık Testi-(Stress Test)” . Dayanıklılık testi, günümüzde de yaşadığımız global krizler esnasında gözlemlenen piyasalardaki beklenmeyen ve önemli dalgalanmaların portföyün değerini nasıl etkilediğinin tahmin edilmesinde kullanılıyor. Dayanıklılık testi, senaryo testine benzemesine rağmen esas olarak olağanüstü piyasa şartlarında portföyün maksimum değer kaybının tahmin edilebilmesini amaçlıyor. Kuşkusuz bu metodun başarısı piyasa şartlarının en iyi şekilde tahmin edilmesine bağlı olduğu bilinen bir gerçek.

Türk bankacılık sektöründe risk yönetimi konusuna da kısaca baktığımızda, sistemin risk yönetimi açısından iyi geliştirilmiş risk yönetim metodları sunduğunu ve bilinen risklerin denetimini sağladığını görüyoruz.

Bu açıdan, Türk bankacılık sektörünün finansal kurumları olarak küçümsenemeyecek bir seviyede olduğunu söyleyebiliriz. Türk bankacılık sektörü'nün bu gücüne rağmen, çoğunlukla kredi, likidite, faiz ve kur riskleri ile karşı karşıya kalıyor. Bu da doğal. Zira global bir kriz yada politik belirsizliğin ortaya çıkardığı makro ekonomik risklerin bulunmadığı bir ortamda da bu durum geçerli.

Bütün bu risklerin gözetim otoritesi tarafından denetiminin yapıldığının da

altını çizmemiz lazım. Bilindiği gibi, denetim otoritesinin finansal dengeleri tehdit edebilecek problemler etkilerini göstermeden önce tedbirlerini alması lazımdır. Türk sisteminde, bankalar yıllık, üç aylık ve hatta günlük finansal verilerini Merkez Bankası ve Hazineye vermek zorundadır. Böylece bankaların finansal değerlendirmelerinin bu suretle uzaktan denetim yoluyla yapılması sistemin içeriğinde mevcuttur. Yerinde denetimde ise, rapor edilen verilerin güvenilirliği ve doğruluğu ile uzaktan denetim sırasında tesbit edilen ve özellik arzeden konular incelenir. Ayrıca kredi riskinin iyi ölçümü için yerinde denetim bir zorunluluktur.

Sağlam bir finansal sistem oluşturmak için finansal riskleri değerlendirme, yönetme ve etkilerini azaltmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulayarak konuşmamı bitirmek istiyorum. Sağlıklı bir ekonomi iyi işleyen reel sektör ile finansal sektöre bağlıdır. Şüphesiz finansal risklerin azaltılması ve bu risklerin sistemin düzgün işlemesini kesintiye uğratmaması konularında sürekli ve daha çok düşünmemiz gerekecek. Rekabet, değişkenlik, globalleşme ve bankacılık işlemlerinden kaynaklanan riskler bankacılık sektörünün fazla risk almasına neden oluyorsa, finansal piyasaların istikrarı ve bankaların denetiminden sorumlu olan yetkililerin istikrarı yeniden oluşturmak için gerekli önlemleri almak zorunda oldukları gerçeğini bir kez daha vurgulamak sanırım en gerçekçi yaklaşımdır.